

LJEKARNIŠTVO U FRANJEVAČKIM SAMOSTANIMA PROVINCIJE SVETIH ĆIRILA I METODA - V

*B. Tomašić**

FRANJEVCI U VARAŽDINU

Samostan u Varaždinu i njegova svekolika djelatnost zauzima posebno mjesto u provinciji jer se nalazio u tadašnjem glavnom gradu Hrvatske (reforma M. Terezije 1767.). Glede medicine i farmacije u franjevačkom redu bio je poseban i po tome što je imao nemoćište - bolnicu za braću iz provincije, a njegova ljekarna bila je nekoliko desetljeća i javna ljekarna grada. To su u današnjoj provinciji u kontinentalnom dijelu bile još ljekarne u samostanima Virovitice i Kloštra Ivanića, o kojima sam već pisao.

Nemoćište za braću zadržalo se do danas, a početkom srbočetničke agresije otvorena je u franjevačkim prostorima javna ljekarna Caritas, koja radi i danas. Siguran sam da će dio naših kolegica i kolega prvi put doznati neke podatke o gradu Varaždinu.

Varaždin je s punim pravom franjevački grad jer se u njemu samo u posljednjih 300 godina rodilo i postalo 200 franjevaca svećenika. Najviši je to domet, kojim se ni jedno mjesto ili grad kod nas ne mogu pohvaliti i ponositi.¹

autor

POVIJESNE CRTICE O GRADU VARAŽDINU

Grad Varaždin smješten je na desnoj obali rijeke Drave, u sjevernom dijelu Varaždinske županije - omeđen sa zapadne strane Hrvatskim zagorjem i Slovenijom, na sjeveru Međimurjem i dijelom Podravine, te na jugu zagrebačkom regijom.

Povoljni zemljopisni uvjeti - sa sjeverne strane nizinski kraj Varaždinskog polja presijeca velika rijeka Drava, kroz središnji dio teku rijeke Plitvica i Bednja - na južnoj i zapadnoj strani ravničarsko područje zatvaraju Ravna gora, Ivančica i Kalnik, omogućili su razvitak brojnih naselja kroz sva razdoblja prapovijesti, antike i srednjeg vijeka.

Tragove najstarijih boravišta ljudi u ovim krajevima nađeni su na oranicama Punikve kraj Ivanca. To su kameni artefakti sjekači, grebala, ručni klinovi koji pripadaju razdoblju starijeg paleolitika. U razdoblju paleolitika bile su nastanjene i mnoge špilje,

* Božidar Tomašić, farmaceutske tehničar

¹ P. Cvekan, 1978., 5

npr. Velika pećina kraj Goranca, Vilenica kraj Novoga Marofa, a najpoznatija je Vindija kraj Donje Voće, koja je služila kao povremeno sklonište tijekom više razdoblja prapovijesti do ranog srednjeg vijeka.

Ostaci naselja iz mlađeg kamenog doba - neolitika za sada nisu nađeni, ali su evidentirani brojni pojedinačni nalazi glačanog kamenog oruđa i oružja na području Varaždina, Lepoglave, Trakošćana i Višnjice. U razdoblju eneolitika - bakreno doba tijekom 4. i 3. tisućljeća počinje obrada kovina i iz tog vremena otkrivena su brojna naselja lasinjske kulture, od kojih su najpoznatija Varaždin-Brezje, Cerje Tužno, Cerje Novo, te Retz-Gajary kulture u selu Višnjica nedaleko od špilje Velike pećine. Tragove naselja ranog brončanog doba koji pripadaju kulturi Kisapostag i licenskoj keramici nađeni su u Vindiji, Velikoj pećini i Sv. Petru Ludbreškom. Iz kasnog brončanog doba - Kultura polja sa žarama (13. - 8. st. pr. Krista) evidentirano je nekoliko naselja i nekropola, a najbrojnije su ostave s brojnim brončanim predmetima Topličica (dvije ostave), Podrute, Struge, Kamene Gorice, Donje Poljane, što svjedoči o intenzivnoj metalurškoj djelatnosti. U starijem željeznom dobu ovdje se razvijaju velika naselja, o čemu svjedoče i groblja, u kojima su pokojnici pokapani pod grobnim humcima - Martijanec, Jalžabet, od kojih je Jalžabet najveći do sada otkriven grobni humak u srednjoj Europi. Po Martijancu, gdje su istraženi bogati grobovi, nazvana je i kulturna grupa Martijanec - Kaptol (7. - 6. st. pr. Krista). Ovi krajevi tek u 9. st. dolaze pod vojnu i političku vlast Rima - u sastavu rimske provincije Panonije. Građene su ceste od kojih je najpoznatija Ptuj (Poetovio) - Osijek (Mursa), a također i mnoga gradska naselja Iovia - Botivo (Ludbreg), Aqua Viva (Petrijanec) i poznatom izvoru termalne vode Aquae Iassae (Varaždinske Toplice), koje su dobile ime po panonsko-ilirskom plemenu Jasa (Iassa). Iz razdoblja seobe naroda nađen je u ruševinama antičke Iovije grob ratnika pokopanog tijekom 5. st. Nalaz karolinškog koplja s krilcima iz Varaždina, kao i keramike u naselju Varaždin-Brezje i Zbelavi-Pod lipom svjedoče o postojanju ranosrednjovjekovnih naselja u 8. i 9. st. Od 9. - 12. st. otkrivena su naselja u Sigetcu i Šemovcu te groblja „na redove" u Velikom Bukovcu kraj Ludbrega, koja pripadaju bjelobrdskoj kulturi.²

Kada kralj Andrija II. 1209. zlatnom bulom daje status slobodnog kraljevskog grada, kojom mu dodjeljuje okolna mjesta kao i razna prava - kao npr. da građani sami između sebe mogu birati čovjeka koji će upravljati gradom i suditi im - navodi se i ime župana. Navođenjem imena župana može se pretpostaviti da je Varaždin tada smatran većim mjestom - jer je bio središte županije, što bi značilo da je Varaždin postojao kao grad bar nekoliko desetljeća, a možda i daleko prije.

Sam nastanak grada u varaždinskoj župi teško je utvrditi iz dostupne literature, ali on prema dokumentima koje navodi p. Paškal Cvekan postoji ranije - već u 11. stoljeću, odnosno kod preuzimanja vlasti u Hrvatskoj i Slavoniji za ugarskog kralja Kolomana 1102.

To potvrđuju dva poveljna pisma bana Stjepana izdana 1258. godine, u kojima ovaj na molbu Andrije, varaždinskog župana, i graščana (gradski plemići) grada Varaždina i Zagorja određuje međe ovim gradovima, a posebno sinovima nekog Selka.

² M. Šimek, 2006., 18-21

U prvom poveljnom pismu ban Stjepan doslovno kaže, da nastupa vlašću, koju mu je dao kralj Bela IV., da prosudi o zemlji kaštela po cijeloj Slavoniji, posebno u varaždinskoj župi - koja je od doba kralja Kolomana otuđena (et specialiter in oomitatu Varasdiensi a tempore Colomani regis felicis recordationis alienatus).

U drugoj ispravi ban Stjepan, kojom Selkovim sinovima potvrđuje njihov posjed na osnovi poveljnog pisma zagrebačkog Kaptola iz godine 1236., ovako piše: »...i posebno u varaždinskoj župi zemlje kaštela od vremena kralja Kolomana blage uspomene otuđene zapovijedio dosuditi« (et specialiter in comitatu Worosdiensi terras castris. a tempore Colomani regis felicis memorie alienatas iudicase precepisset).³

Ako se varaždinska župa i kaštel spominju od vremena kralja Kolomana, znači da su varaždinska župa i grad postojali i prije dolaska Kolomanova na vlast u Slavoniji i Hrvatskoj, dakle već u 11. stoljeću kao i ostale slavonske župe.

Postojanje varaždinske župe, odnosno županije (comitatus) u 12. i 13. stoljeću potvrđuju sačuvana poveljna pisma, u kojima se navode imena župana (comes) varaždinske županije. Tako poznato poveljno pismo kralja Bele III., izdano 20. kolovoza 1181. u Stolnom Biogradu, u kojemu kralj Bela III. dosuđuje zagrebačkom Kaptolu Toplice kod Varaždina, navodi da je - predij Toplice ban Aleksa za ispolkoj duše svoga sina dao zagrebačkom Kaptolu (prije 1131.), a neki imenom Beléea, župan varaždinski, za vrijeme kralja Bele II. (1131. - 1141.), taj je predij nasilno oteo. Njegov nasljednik župan Mothmer čini isto - zadržava taj posjed do 1181. godine. U pismu od 11. svibnja 1198. godine spominje se varaždinski župan Krazon. Povelja kralja Andrije II., kojom gradu Varaždinu daje slobostine, spominje ondašnjeg varaždinskog župana Zahariju. Za vrijeme provale Tatara i poslije nje varaždinski je župan Mihajlo. Godine pak 1251. spominje se kao varaždinski župan Erne.⁴

DOLAZAK FRANJEVACA U VARAŽDIN

U Varaždinu - koji još nazivaju gradom zvonika - najviši toranj je franjevačke crkve. Gradom i visinom od 54 metara, izdiže se iznad suvremenog Varaždina, i svjedoči o sedamstoljetnoj prisutnosti franjevacu u Varaždinu. I dok je od slobodnog, kraljevskog grada varaždinskih došljaka iz 13. stoljeća gotovo sve nestalo u promjenama vremena i prostora, franjevci su stalno ostali na ovome istome mjestu, gdje su se u 13. stoljeću nastanili. Njihov boravak u Varaždinu od kralja Bele IV. — do naših dana, sumnje nema, jer to povijesni izvori potvrđuju. Pitanje je za mnoge istraživače, kada su prvi u Varaždin došli i u njemu se kao zajednica nastanili.⁵

U dosta slučajeva dolazak franjevacu se povezuje s odlaskom hospitalaca Sv. Ivana iz Varaždina, nakon provale Tatara u Hrvatsku i kada su poharali Varaždin.

³ P. Cvekan, 1978., 11

⁴ P. Cvekan, 1978., 12-13

⁵ P. Cvekan, 1978., 40

Ti podaci se koriste često, pa i na internetskim stranicama grada Varaždina, koje osim tog podatka franjevce u Varaždinu spominju samo kod požara 1582. i 1655. godine, kada im stradaju crkva i samostan, te da se franjevci vraćaju u Varaždin 1617. Smatram da je to premalo podataka za djelatnu prisutnost dužu od sedamsto godina na istome mjestu u gradu Varaždinu.

Pater Paškal Cvekan o dokumentima dolaska franjevaca u Varaždin ima svoje stavove i smatram da bi bilo najispravnije sve čitatelje izvorno upoznati. Kraćenje teksta učinio sam jer se u njima isključivo govori o organizaciji crkvenog života.

Pater Paškal Cvekan piše:

"...Ovako i slično ponavlja se i piše, a da nitko ne postavlja ni znanstvenu sumnju, da li je sve to tako i bilo i moglo biti.

Prije svega, treba raščistiti pitanje hospitalaca Ivanovaca u Varaždinu. Istražiti treba, na kojim se dokazima osniva tvrdnja o njihovu boravku u Varaždinu, a i razlog njihova odlaska iz grada Varaždina.

Spominjanje crkve Svetog Ivana u Varaždinu ne može biti razlogom postojanja »hospital-gostinjca« u Varaždinu.

A po svemu izgleda da je upravo to jedini dokaz, ili bi trebao biti dokaz, o boravku Ivanovaca u Varaždinu.

Iz opće povijesti poznato je da su hospitalci-Ivanovci osnovani u blizini crkve Svetoga Ivana u Jeruzalemu, kao viteški red — vrijeme križarskog zanosa — s namjerom: pomagati bolesnim i ranjenim vitezovima i ratnicima u križarskim ratovima. Zna se pouzdano, da ih je u naše krajeve, i to u Marču kod Čazme doveo Andrija II. kao hrvatski herceg koncem 12. stoljeća. No, nema nikakva pisana dokaza da bi ih on doveo i u Varaždin. Povezivanje pak Ivanovaca s Varaždinom nastalo je na osnovi poveljnog pisma kralja Bele IV., izdanog 29. siječnja 1238., kojim Bela IV. potvrđuje hospitalcima neka dobra u Ugarskoj. No, u toj povelji se izričito kaže - da Bela IV. uz pristanak svoga brata Kolomana, a na molbu časnog muža Rambalda de Voczon, magistra hospitalaca, među ostalim, »dopušta istoj kući (hospitalcima) neku zemlju oko četiri aratra izuzetu od županije varaždinske, koja je susjedna zemlji svetoga Ivana iz Varaždina«. (Item concessimus eidem domui quan* dam terram quae est circa quatuor aratra exemitam a comitatu de Vorosd, quae est contigna terrae saneti Joannis de Vorosldino).

Navedeni tekst Beline darovnice Rambaldu, magistru hospitalaca, kojom se označuje zemlja oko četiri aratra, a izuzeta je od varaždinske županije s istaknutom oznakom (na koju nitko nije svratio pažnju, a vrlo je »znakovita«) susjedna zemlji Svetoga Ivana iz Varaždina, (contigna terrae saneti Joannis de Vorosldino), ne može označavati hospitalce u Varaždinu, nego baš obratno - crkvu Svetoga Ivana iz Varaždina. Razlog: latinska riječ »contigna« — od pridjeva »contignus« znači — susjedni. I naši seljaci kažu za međaša — susjed. Ako Bela IV. daje hospitalcima zemlju, koja je susjedna zemlji Svetoga Ivana iz Varaždina, znači da ta zemlja Svetog Ivana iz Varaždina nije njihova, ne pripada hospitalcima - nego nekom drugom, različitom posjedniku. Nitko samome sebi ne može biti susjed, međaš! Smiješno bi bilo u jednoj pravnoj ispravi napisat - da se dariva zemlja koja graniči s posjedom darivanoga, a pri tome označiti

Svetoga Ivana iz Varaždina — to jest crkvu Sv. Ivana iz Varaždina, jer se ovdje može razumjeti samo crkva Svetoga Ivana iz Varaždina, a ne hospital — gostinjac. Da se s onom oznakom »zemlje Sv. Ivana iz Varaždina« misli na hospitalce, povelja bi sigurno napisala, da se zemlji hospitalaca dodaju još četiri aratra zemlje, koja je uz njihovu zemlju. A značajno je, da se u poveljama i Andrije II. (god. 1209.) i Bele IV. (god. 1220.) za oznaku križarskog posjeda izričito kaže »*terram Crusiferorum — zemlja križara*«".⁶

"...U slučaju Beline darovnice iz 1238. spomenuta četiri aratra zemlje na području varaždinske županije kralj Bela ne daje kući hospitalaca u Varaždinu nego viteškom redu hospitalaca, koje označuje kao »*domus Hospitalis Jerosolymitana — kuća hospitalaca jeruzalemskih s magistrom Rambaldom de Voczon na čelu, što je također dokaz da se ono »zemlja Sv. Ivana iz Varaždina« ne odnosi na hospitalce, kojih u Varaždinu nema i nije nikada ni bilo*«. ⁷

U daljem tekstu p. P. C. donosi izvore koji negiraju ulazak Tatara u Varaždin.

"...Povelja darovnica izdana je 11. listopada 1244. godine i u njoj Bela IV. izričito spominje, da ga je varaždinski župan Mihajlo zadužio na taj način, uz ostalo, što je: »Dok smo se mi konačno povukli u primorske krajeve, isti je župan Mihajlo naše pokrajine oko Varaždina i Ptuja u vrijeme tolika nereda protiv premnogih zlotvora snažnom moći i jakom mišicom očuvao netaknute i neosvojene...« (*Demum vero cum partes maritimas adissemus, idem comes Michael cofinia nostra- circa Vorosđ et Petoviam in tante perturbacionis tempore contra malefactores quam plurimos illessa et dndempnia potenti virtute validoque hrachio conservavit...*). Za tako velike zasluge Bela IV., daje županu varaždinskom Mihajlu posjede - Lobor, Veliku, Klenovnik i Zlogonje.

Ako je župan Mihajlo nagrađen, jer je očuvao netaknute i neosvojene pokrajine oko Varaždina i Ptuja, smatram opravdanim, da se ne može tvrditi, kako »Bela IV. nakon tatarske provale popravlja u Varaždinu oštećene zgrade i gradi nova zdanja«... Popravlja na drugim mjestima u Hrvatskoj, Slavoniji i Ugarskoj, ali u Varaždinu to nije bilo potrebno - jer Tatari Varaždin nisu osvojili i spalili! Razlog i opravdanje takve tvrdnje je nagrađivanje župana varaždinskog Mihajla, jer: sačuvati netaknuto i neosvojeno, pokrajine oko Varaždina, posve sigurno znači sačuvati i samo naselje. Varaždin i Ptuj. Ne može se prići gradu, osvojiti ga i popaliti, ako se područje oko grada protiv zlotvora Tatara: snažnom moći, jakom mišicom očuva netaknuto i neosvojeno i za to još od samog kralja prima nagradu zahvalnosti — poveljnu darovnicu za četiri posjeda. Ta, kako se može ući u grad ako je područje oko grada snažnom i jakom vojskom očuvano netaknuto i ostalo neosvojeno!

Tatari nisu bili u Varaždinu i nisu ga poharali i porušili, pa je i varaždinska predaja tu činjenicu sačuvala na taj način, što se svake godine u predvečerje Svetoga Ivana Krstitelja (23. lipnja) cijelu noć zvonilo u crkvi Svetoga Vida kao zahvalno sjećanje, što je Bog pomogao Varaždincima u vrijeme provale Tatara. A, jer su Varaždinci zvonili u crkvi Sv. Vida u noći od 23. na 24. lipnja - moglo bi se s pravom zaključiti da je župan Mihajlo sa svojom vojskom upravo pred Ivanje odbio tatarske horde ispred Varaždina...

⁶ P. Cvekan, 1978., 41

⁷ P. Cvekan, 1978., 43

...A da se to sjećanje moglo u Varaždinu sačuvati sve do naših dana, ne treba se čuditi, jer je naš narod općenito sačuvao sjećanje na Tatare, koje naši ljudi zovu: »pesoglavci!«.

Nakon tih povijesno utvrđenih zapažanja franjevci u Varaždin nisu došli na porušeno mjesto hospitalaca križara, jer hospitalci u Varaždinu nisu bili, a crkva Svetoga Ivana iz Varaždina u središtu grada varaždinskih došljaka nije od Tataara porušena. I stoga je njihov dolazak u Varaždin, posve sigurno, uvjetovan drugačijim okolnostima..."⁸

DOLAZAK FRANJEVACA U VARAŽDIN

Koje godine su franjevci točno došli u Varaždin, istraživači nisu našli, i za sada je nepoznat. U jednom zapisu iz 1591. nađenom u samostana u Remetincu (kod N. Marofa), zapisano je: »Varaždinski samostan je osnovan u vrijeme Svetog oca Franje, neko vrijeme su u njemu stanovali križari...»⁹

U popisima samostana koji su vođeni po redu osnivanja, samostan u Varaždinu se navodi iza zagrebačkog, odnosno u Pečujskoj kustodiji Ugarske provincije na prvom mjestu prije samostana u Pečuhu (osnovan 1301.), isto tako mnogi autori navode da je za dolazak franjevacu u Varaždin zaslužan kralj Bela IV., a p. Paškal Cvekan to piše ovako:

"...O dolasku franjevacu u Varaždin, sigurno se može reći:

1. Franjevci su u Varaždin došli u 13. stoljeću za vladanja kralja Bele IV., između 1239. i 1270.

2. Izvorno su na svome sadašnjem mjestu, gdje je prije njihova dolaska bila crkva Svetog Ivana u Varaždinu i vjerojatno groblje.

3. Njima je Bela IV. poveljnim pismom dao crkvu Svetoga Ivana u Varaždinu i pripadnu zemlju Gornji i Dolnji Kučan za njihovo uzdržavanje.

4. Prije dolaska franjevacu u Varaždin crkva Svetoga Ivana varaždinskog nije pripadala hospitalcima, koji u Varaždinu nisu nikada bili, jer je povijesno samo to, da je Bela IV. kući hospitalaca dao četiri atara zemlje u susjedstvu zemlje Svetoga Ivana iz Varaždina.

5. Franjevci u Varaždinu nisu došli na ruševine crkve Svetoga Ivana varaždinskog ni na mjesto njihovog hospitala — gostinjca, jer je povijesno utvrđeno da Tatari nisu bili u Varaždinu.

6. Uz crkvu Sv. Ivana varaždinskog »podigli su mali i skromni samostan, koji su s vremenom povećali i dali mu bolji izgled«. (exile et humile successive auctum et in meliorem formam deductum) - piše o. Eugen Klimpacher u svojoj »Pro Memoria«, str. 36. Radi toga se varaždinski samostan i crkva zovu »samostan S. Ivana Krstitelja

⁸ P. Cvekan, 1978., 45 P.

⁹ Cvekan, 1978., 41

u Varaždinu« do danas. A bio je na istom mjestu uz crkvu sa sjeverne strane, jer je groblje bilo s istočne i južne strane.

Na tim činjenicama počiva povijesna prisutnost franjevacu od 13. stoljeća do danas u Varaždinu. Tu je izvorište njihove sedamstogodišnje povezanosti sa stanovnicima Varaždina..."¹⁰

SAMOSTANSKA KNJIŽNICA

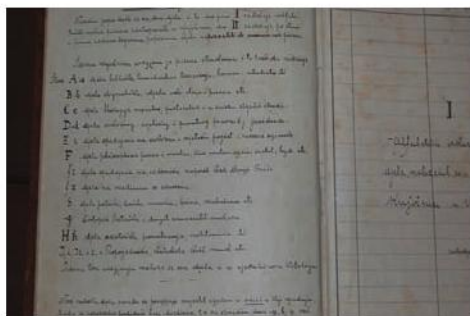
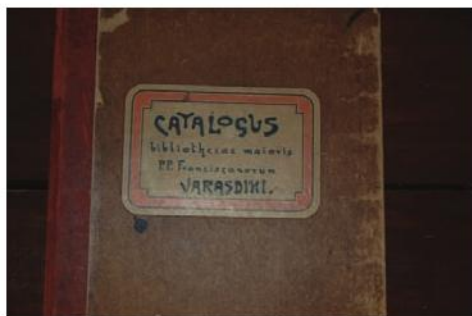
Nalazi se u drugom katu istočnog samostanskog trakta. Prostorija je vrlo prostrana i uređena je 1905., a pisanje kataloga knjiga završeno je 1907. Te 1907. samostanska knjižnica ima 3106 djela u 4141 svesku. Najstarija knjiga je Biblia sacra iz 1475. godine, koja ima inicijale izrađene rukom i u bojama. Osim te knjige iz 15. stoljeća, ima još 25 tiskanih djela inkunabula, a iz 16. stoljeća ima 243 djela. Najstarija, hrvatskim jezikom tiskana knjiga, potječe iz 1585. »Postila« varaždinskog župnika Vramca, tiskana u Varaždinu.

Kako je samostan u Varaždinu bio i središte školovanja i odgoja mladića, nabavljene su mnoge stručne knjige filozofskog, teološkog, povijesnog i medicinskog sadržaja za njihovu samostansku knjižnicu. Dokinućem samostana u Križevcima, Remetincu (kod N. Marofa) i Ormožu, prenesene su knjižnice i tih samostana u Varaždin, te je tako u Varaždinu skupljeno mnogo knjiga.

Uz veliku knjižnicu postoji i mala knjižnica, namijenjena je za smještaj časopisa i periodičnog stručnog tiska.

Samostanski arhiv čuva se u posebno prikladnim kutijama.¹¹

Pregledavajući katalog, koji je dopisivan sve do 1930. godine, pronašao sam 3220 autora i ima više svezaka, 570 naslova djela za koje nema podataka o autoru. U tijeku su i radovi na izdvajanju rijetkih knjiga i stvaranje posebne kartoteke. Među njima je osam autora iz područja medicine.

naslovna stranica i prva stranica s rasporedom knjiga po slovima

¹⁰ P. Cvekan, 1978., 46

¹¹ P. Cvekan, 1978.,

Za lakše pretraživanje knjiga u gornjim ormarima napravljene su i prikladne ljestve, koje se lako pomiču, ali zbog čišćenja ormara i knjiga nisam ih mogao koristiti. Veliki stol duži od 3 m predviđen je za rad u knjižnici.

Kako knjižnica nakon preseljenja škole u Zagreb nije bila u punoj namjeni, vrijeme je učinilo svoje. Dio knjiga je oštetila vlaga te danas djelatnici gradske knjižnice u Varaždinu svaki tjedan nekoliko dana rade na čišćenju ormara (popravke policama financiraju franjevci) i slaganju knjiga prema slovu i broju na knjizi. Na žalost, knjige su na policama negdje složene i u tri reda, što otežava izuzimanje pojedinih primjeraka.

ormari sa starim knjigama

Uz katalog rađene su i dvije kartoteke koje nisu usuglašene o mjestu (ormar/ mjesto) knjige, tako da mi je trebalo više od dva dana za pregled kartoteka i kataloga kako bih pronašao što više medicinskih naslova.

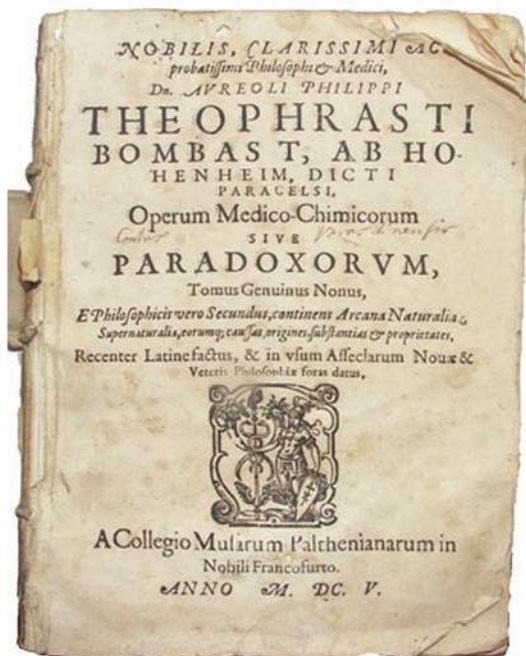
Pronašao sam u katalogu i kartotekama nešto više od sto medicinskih naslova, ali sam samo dvadesetak naslova pronašao na policama jer knjige nisu bile niti na mjestu označenom u katalogu niti na mjestu upisanom u kartotekama. Kako su na karticama i katalogu u pravilu prepisane prve stranice knjiga, možda se i među knjigama koje su složene u područje filozofije nađe nešto iz medicine. Pregled će biti moguć kada se knjižnica presloži na nove police i ponovno izradi kartoteka.

Uspoređujući popis medicinskih knjiga ove knjižnice s onima koje sam do sada opisao, primijetio sam vrlo mali broj Pharmacopea - samo četiri, i to sve iz 17. stoljeća. U odnosu na dosad viđene samostanske knjižnice, ovdje ima više knjiga (6) koje su rasprave o liječenju Hypocrata, Avicene i Galena. Većina knjiga - prema podacima u katalogu, iz područja medicine tiskane su do kraja XVII. stoljeća. Koricice knjiga rađene su od prije upotrijebljenog papira, što je vidljivo na koricama.

korice knjiga radene iz upotrijebljenog papira

Kada sam u katalogu pronašao podatak, a na označenom mjestu (među rijetkima) knjigu **OPERUM MEDICO-CHIMICORUM**

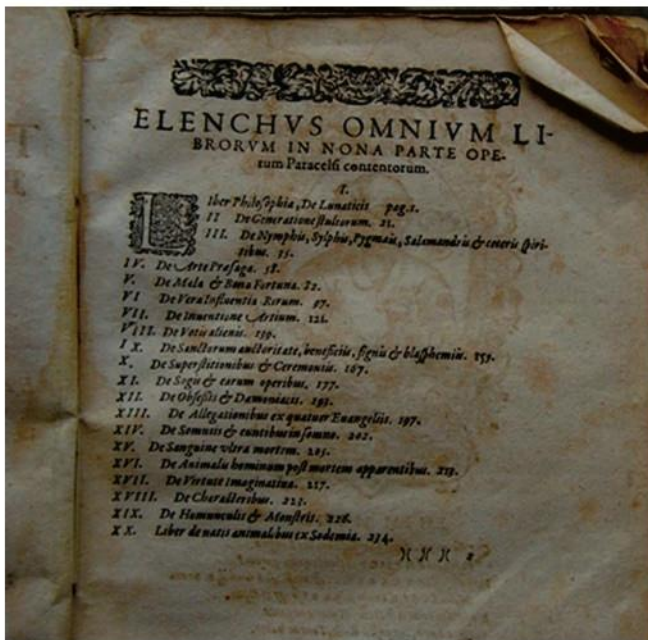
naslovna stranica knjige (foto B. T.) i

koju je napisao **AUROLI PHILIPPI THEOPHRASTI BOMBASTI AB HOHENHEIM, DICTI PARACELSI (1493. - 1541.)**, tiskanu u Frankfurtu 1605. godine, bio sam radostan.*

crtež Paracelsusa (preslika s interneta)

Kao što je vidljivo i na slici, nalazi se u vrlo lošem stanju od česte uporabe, kao i kemikalija koje su upotrebljavane u blizini knjige.

i stranica prvog poglavlja (foto B.T.)

korica/hrbat knjige

Autor je podijelio knjigu u tri poglavlja na ukupno 707 stranica.

Radi se o jedinom primjerku koji je nađen među sedam većih knjižnica u provinciji (osim Iloka).

Kako se radi o iznimno velikom broju autora, uz navedenog Paracelsusa ovom prilikom predstaviti ću slikom samo nekoliko djela. Ostale autore i naslove objavit ću u popisu knjiga medicinskog sadržaja u knjižnicama samostana, o kojima sam pisao na web stranicama HDFT-a.

Valleriolo Francisco, Venetiis, 1555.

ENARRATION MEDICINALUM...

SLIKE VAR- 1 MOLIM IZBRISATI PODLOGU

dsc-0102

-kvaliteta za reprodukciju-možda 80x100 mm

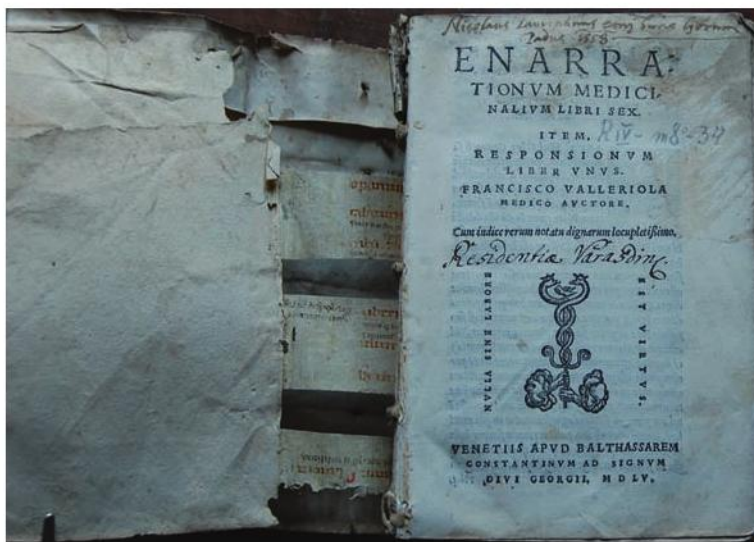
slika naslovne stranice (foto B.T.)

na hrptu knjige s unutrašnje strane vidi se tekst prije upotrijebljenog papira

SLIKA - Var knji 2 =naslovnica i stranica prema kvaliteti slike u jednom redu

Claudii Galeni, Basileae, 1531.

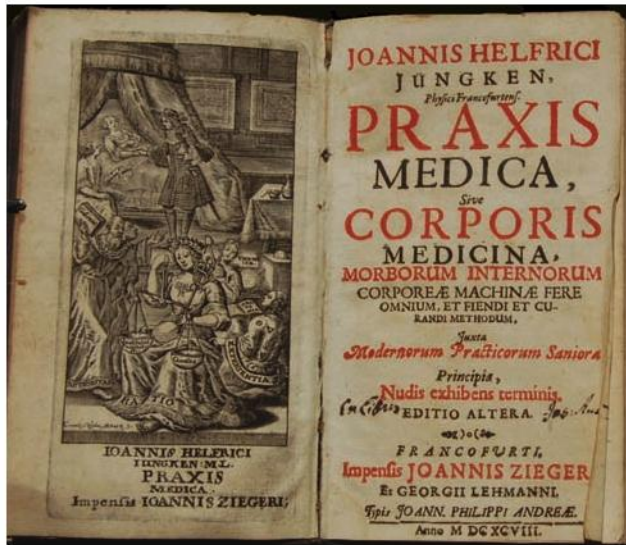
PERGAMENI OPERA...

unutrašnja stranica knjige (foto B.T.)

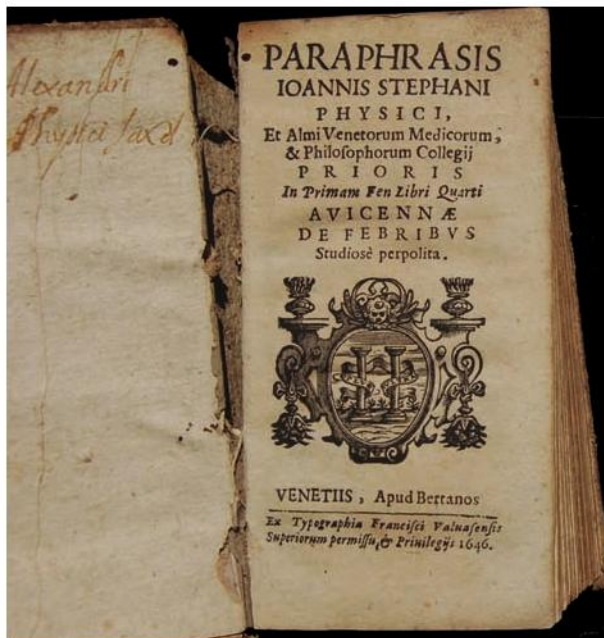
*Posebno sam bio radostan, ne samo radi njegovog značaja u razvoju medicine, već i uspomene na školske dane i prof. dr. Hrvoja Tartalju, koji je podijelio ocjenu 5 za kraj školske godine (u prvom polug.) kolegi Damiru S., koji je jedini u našem razredu tada znao potpuno ime i prezime Paracelsusa.

**Joannix Helfrici Jüngen, Francofurt, 1698.
PRAXIS MEDICA SIVE CORPORIS MEDICINA...**

naslovne stranice knjige (foto B.T.)

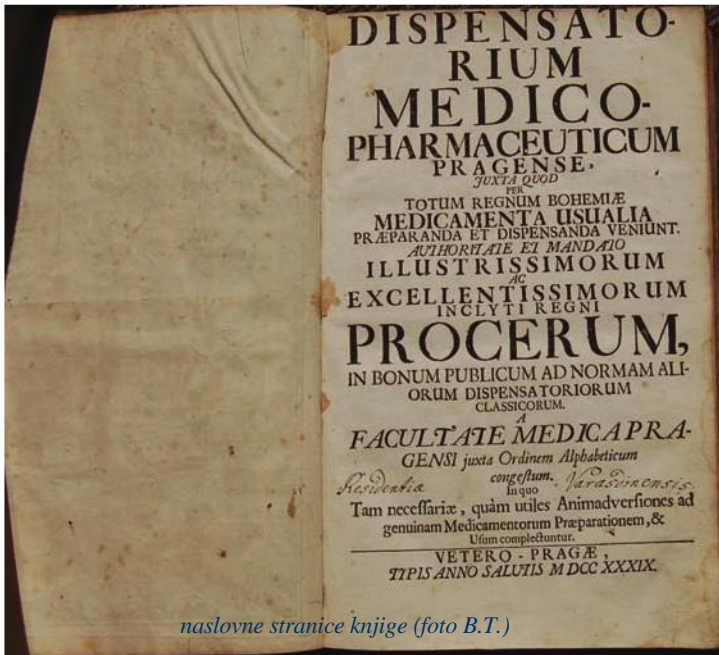
**Ioannis Stephani, Prag, 1646.
AVICENNA DE FEBRIBUS**

naslovne stranice knjige (foto B.T.)

Grupa autora, Venetiis, 1646.

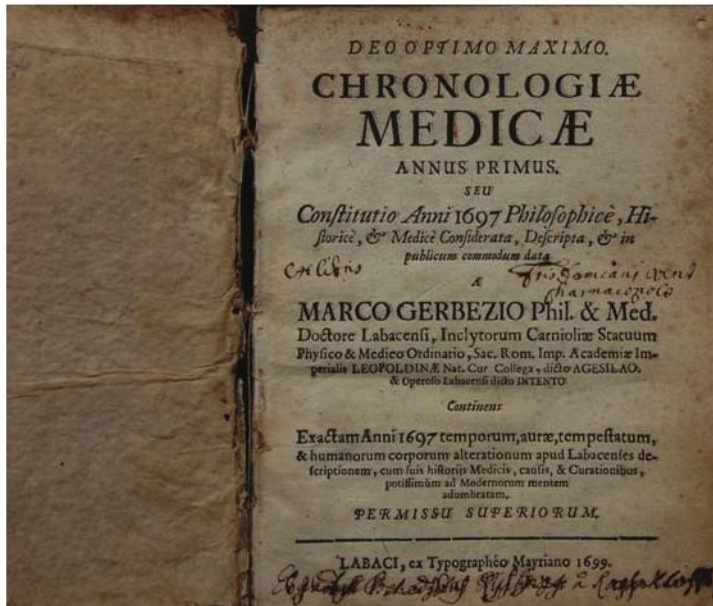
DISPENSATORIUM MEDICO PHARMACEUTICUM...

naslovne stranice knjige (foto B.T.)

Marco Gerbezio, Labaci, 1699.

CRONOLOGIÆ MEDICÆ

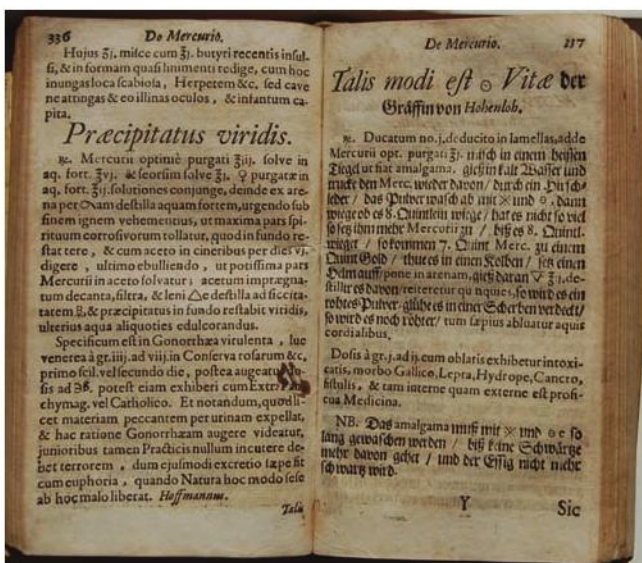
naslovne stranice knjige (foto B.T.)

Knjiga je posebna po tome što je autor u njoj objavio svoje zapise iz prakse u 1697. i 1698. godini. Uz svaku bolest koju je opširno opisao, naveo je i lijek kojim je pacijenta liječio te način pripreme lijeka.

Johannis Helfrici Jungken, Francofurti, 1681.
CHYMIA EXPERIMENTALIS CURIOSA

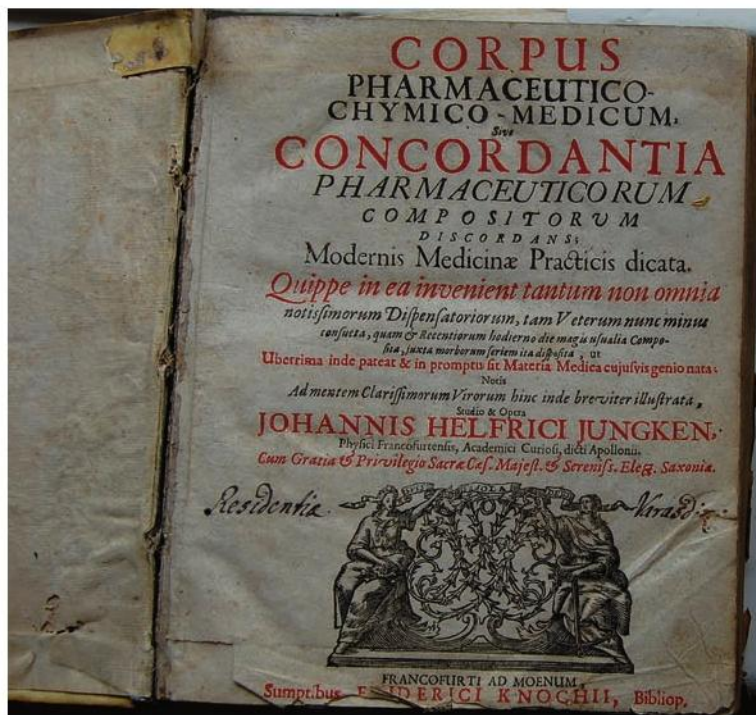

naslovne stranice knjige (foto B.T.)

unutrašnja stranica gdje je tekst naizmjenice objavljen na latinskom i njemačkom jeziku (foto B.T.)

Johannis Helfrici Jungken, Francofurti, 1697.
CORPUS PHARMACEUTICO-CHYMICO-MEDICUM

naslovne stranice knjige (foto B.T.)

Autor na više od 750 stranica donosi opširan opis sredstava (posuđe-instrumenti) za farmaceutske rad. Knjiga donosi za određenu bolest i opis pripreme pojedinog lijeka. Osim vidljivih tragova kemikalija na knjizi, stranice su dobro očuvane u odnosu na korice.

O djelovanju franjevacu u XIV. stoljeću i kasnije postoje sigurni pisani tragovi, a ja ovdje želim spomenuti jednoga. Osim što je pisao o samostanskoj povijesti, preveo je na hrvatski te tiskao djela dr. Ivana Lalanga, liječnika varaždinske županije. To je **Klimpacher o. Eugen**, rođen u Varaždinu 26. 7. 1738. To su:

»Medicina ruralis iliti Vrachtva ladanjska za potrebochu musev y sziromahov horvatczkoga orsaga y okolu nyega blisnesseh meszt» Varaždin, 1766.,

»Obestretitia iliti Kratek navuk od mestrie pupkorezne za potrebochu muskeh y sziro-maskeh ladanzskeh sen hotvatsczkogs orsags y okolo nyega blisnesseh sztrankih«, Zagreb, 1777.

»Tractatus de aquis. medicatis regnorum Croatiae et Slavoniae iliti ispisivanja vrachtvenyh vod horvatskoga i slavonskoga orsaga i od nachina nje vsivati za potrebochu ljudi«, Zagreb, 1779.¹²

¹² P. Cvekan, 1978., 127

Uz brojne knjige - koje su blago skriveno u ormarima knjižnica - samostan raspolaže većim brojem slika koje gradski muzej u Varaždinu evidentira, kako bi utvrdili njihovu vrijednost i kako bi katalogizirani bili dostupni ljubiteljima kulturnih vrijednosti. Sve slike nisu sigurno prvorazredne vrijednosti, ali su svjedočanstvo svoga vremena, a među njima ima i djela franjevačkih slikara, koji su povremeno bili u varaždinskom samostanu.

BRIGA HRVATSKIH FRANJEVACA ZA BOLESNE ČLANOVE PROVINCIJSKA BOLNICA U VARAŽDINU

Kao što sam već opisao, u kontinentalnom dijelu Hrvatske u današnju jedinstvenu Hrvatsku franjevačku provinciju sv. Ćirila i Metoda ušle su 1900. Hrvatsko-kranjska provincija (zapad), Provinciji sv. Ladislava (sjever) i sv. Ivana Kapistranskoga (istok).

Snažnim zauzimanjem franjevac Hrvata, hrvatski samostani: Zagreb, Ivanić, Križevci, Krapina, Remetinec, Varaždin i Štajerski Ormož, postaju samostalna provincija Svetoga Ladislava, koja donosi i svoj Statut temeljen na Zakonu Reda.

Prvim statutima predviđa da će u svakom samostanu biti jedna ili više soba za bolesnu braću, i to u dijelu samostana koji je najprikladniji za takvu namjenu. Provincija je pak imala dvije uređene samostanske bolnice - jednu u Zagrebu i drugu u Varaždinu, koje su zapravo bile provincijske bolnice. U Zagreb su uz članove zagrebačkog samostana mogli biti smješteni bolesni članovi samostana u Ivaniću, a iz svih ostalih samostana bolesnici su imali mjesto u varaždinskoj samostanskoj bolnici. U tim dvjema bolnicama smještali su se franjevci iz samostana koji su bili u mjestima gdje nije bilo liječnika i ljekarnika. To znači da su samostanski starješine u te bolnice slali teške i neizlječive bolesnike. Zdravstvena briga u većini mjesta gdje su franjevci Provincije sv. Ladislava imali samostane bila je dobro organizirana, pa su se mogli pouzdati u pomoć mjesnog liječnika i ljekarnika.

Uz provincijske bolnice za cijelu zajednicu svaki je samostan trebao imati i vlastitu bolnicu te brata poslužitelja bolesnika. Tu službu su redovito obavljala braća laici, ali samostanski starješine su je mogli povjeriti i bratu svećeniku ili bratu koji je još bio na studiju da bi postao svećenikom.¹³

U samostanskim bolnicama o bolesnicima trebaju voditi neposrednu brigu braća bolničari i ljekarnici osposobljeni za svoj posao. Nije poznato na koji način su braća ranarnici stjecali svoje znanje. Vjerojatno se u početku prenosilo od starijih na mlađe. Propisi u državi su poslije 1763. tražili da franjevački ranarnici steknu potrebno znanje u državnim obrazovnim ustanovama. Do 1786. samo u Beču, a poslije i u Pešti.

Prva zadaća bolničara jest bolesnima davati lijekove i takvu hranu koju im je odredio liječnik. Uz uobičajene dužnosti u skrbi za bolesnike njegova je osobita zadaća što točnije slijediti upute liječnika i po njegovim odredbama pribaviti bolesnicima sve što je potrebno. U bolničkim sobama ne smije se držati nikakva hrana ni piće, već

¹³ E. F. Hoško, 2011., 401

u ostavi, odakle će poslužitelj donositi prema potrebi bolesnika. Ako ta braća koja obavljaju službu samostanskog bolničara zanemare svoje dužnosti - prijeti im kazna.¹⁴

Franjevci su se vodeći brigu o svojoj subraći poput drugih redovnika našli u službi zdravstva, jer su u 17. i 18. stoljeću humanitarne ustanove: nemoćišta, bolnice i slične službe u našim krajevima bile tek u povojima.

U Provincijskoj odluci o osnivanju varaždinskog nemoćišta je zapisano: 1.

U varaždinskom samostanu se treba podići nemoćište.

2. U to nemoćište će gvardijani susjednih samostana slati svoje nemoćne, braću i oce, i za lijekove plaćati varaždinskom samostanu.

3. Pod nemoćnima se razumijevaju ona braća, koja su starošću potpuno zahvaćena i nesposobna za bilo kakve dužnosti, pa su za svoju nemoć potrebni njege i liječenja. Izričito se isključuju bolesnici koji boluju od lakših bolesti, reuma, rane, svi koji se mogu liječiti i u svojim samostanima, osim ako samostan nema svoga brata ranarnika.

4. Varaždinski gvardijan je obavezan s ljubavlju primati nemoćnu braću i voditi brigu za nemoćište.

5. Provincijska uprava postavlja za magistra (meštra) nemoćišta brata Adama Dragića i daje mu pomoćnika brata Franju Bassina, novaka. Ovu dvojicu izuzima od svih drugih poslova u samostanu i nalaže im, da se potpuno i isključivo posvete službi bratske ljubavi nemoćnoj i bolesnoj braći u nemoćištu. Erne.¹⁵

Odluka o osnivanju nemoćišta dosljedna je Pravilima koje je Sv. Franjo ostavio svojoj braći. U 6. poglavlju Pravila piše: "Ako majka hrani i ljubi svog tjelesnog sina, koliko brižljivije mora svatko ljubiti svoga duhovnog brata. I ako koji od njih oboli, ostala ga braća moraju posluživati kako bi željela da se njih poslužuje."¹⁶

Varaždinsko nemoćište djelovalo je u samostanu i prije požara 1665., jer u rasporedu braće 1661. za samostan u Varaždinu se spominje brat bolničar (infirmarius) - Dragić fra Adam (1661. - 1664.).¹⁷

Godine 1665. varaždinski samostan teško je oštećen požarom i zgradu je trebalo obnavljati, a taj posao u ono vrijeme i u onim uvjetima nije nimalo bio jednostavan i lak. Nemoćište je bilo u samostanu, smješteno u sobama zapadnog dijela samostana. Provincijski Kapitul 1. 8. 1676. određuje, da se podigne nemoćište u novoj, prikladnoj zgradi. Gradnju zgrade nemoćišta s ljekarnom na dobivenoj zemlji od grada Varaždina započeo je brat Maksimilijan Korzički, oko 1678., i završio 1683. Uvjet za davanje tog zemljišta bio je, da u podignutoj zgradi bude otvorena ljekarna javnog značaja, da služi ne samo samostanu (nemoćištu) nego i građanima jer je grad Varaždin ostao bez apoteke.

Gradnju je vodio fra Maksimilijan Korsički dobrovoljnim priložima dobročinitelja, pa je na sastanku provincijske uprave 16. 1. 1679. u Križevcima, zapisano da su gvardijani Provincije dužni odslužiti 22 mise za pokojnu gospođu Žabokrijan, koja

¹⁴ E. F. Hoško, 2011., 404

¹⁵ P. Cvekan, 1978., 142

¹⁶ E. F. Hoško, 2011., 399

¹⁷ P. Cvekan, 1978., 142

je dala 100 forinti milostinje, što je namijenjeno za varaždinsku apoteku i nemoćište, što je dokaz, da se u Varaždinu gradi zgrada nemoćišta i ljekarne.

Zgradu je trebalo namjestiti namještajem, a posebno krevetima, a za sve to fra Maksimilijan Korsicski nije mogao pribaviti novaca te je novac posuđen od samostana u Križevcima.

Provincija je pokušala urediti nemoćište u Varaždinu prema uzoru na nemoćišta u Rimu, Asizu i Veneciji i prema nemoćištima drugih provincija u Redu. Zaključkom provincijske uprave, na sastanku u Varaždinu 12. siječnja 1694. nemoćište i ljekarna u Varaždinu postaju samostalna kuća. Na čelo te ustanove postavljen je predstojnik koji će poslovima nemoćišta i ljekarne upravljati neovisno od gvardijana varaždinskog samostana. On će se brinuti za sve potrebe nemoćnih i starih u nemoćištu i za svoje podložno osoblje.

Ustanova nosi službeni naslov:

Varaždinska infirmaría

Postavljeno je osoblje:

Predstojnik o. Rafael Jambreković,

Uprava provincije nemoćište s ljekarnom 1695. vraća u zajedničku upravu sa samostanu, a 1740. donosi se zaključak, da se Bolnica za braću i ljekarna odijele od vlasti samostana i postanu nova provincijska kuća pod naslovom: **Residencija**. Resident je postao o. Wolfgang Frauendienst, vrsni apotekar Njegovim zalaganjem varaždinska Residencija se brzo obnovila, osposobila i počela djelovati. Kad je u zgradi Residencije otvorena i kapela Svetoga Didaka, to jest od godine 1754., naziva se Residencija Sv. Didaka u Varaždinu i do 1773. radi samostalno.¹⁸

Predstojnici i voditelji Residencije:

1740. - 1753. o. Wolfgang Frauendienst, apoth.

1754. o. Nikola Fuček

1755. - 1757. o. Honorat Šoštarić

1758. o. Lovro Caudy 1759.

o. Nikola Fuček

Radi povjesne istine navodim imena braće bolničara samostanske bolnice-nemoćišta-infirmaryje koji su se neprekidno brinuli za bolesnu i staru braću od 1661. do 1773.

1661. - 1664. Dragić fra Adam,

1663. Kodrić fra Valentin,

1663. - 1664. Zeljak fra Andeo,

1664. 1666. Begović fra Bemardin,

Furiančić fra Bernardin,

¹⁸ P. Cvekan, 1978., 145

1668. - 1669. Zeljak fra Andeo,
 1667. - 1669. Kodrić fra Valentin,
 1670. Zeljak fra Andeo,
 1672. - 1674. Haig fra Iv. Kapistran,
 1676. - 1678. Kovačić fra Job,
 1677. Dolovščak fra Pacifik,
 1680. - 1684. Dolovščak fra Pacifik,
 1681. Barth fra Antun,
 1686. Vogtsberger fra Franjo,
 1687. - 1689. Vogtsbenger fra Franjo,
 1688. Zentenhamer fra Kazimir,
 1690. Zorko fra Didak,
 1691. - 1692. Olup fra Didak,
 1693. - 1964. Roščak fra Pavao,
 1694. - 1695. Zetenhamer fra Gašpar,
 1694. - 1696. Zorko fra Didak,
 1697. Illias fra Barnaba,
 1696. - 1697. Lipić fra Aleksander,
 1701. - 1702. Gering fra Izidor,
 1707. - 1710. Czuzek fra Filip
 1725. Schiffter fra Karlo 1731.
 Strasser fra Konrad,
 1732. Prossi fra Ljudevit,
 1735. - 1739. Pahay fra Polikarp,
 1736. Prossi fra Ljudevit,
 1740. - 1741. Begscheider fra Sebastijan,
 1741. Pahay fra Polikarp,
 1742. - 1744. Turk fra Petar,
 1743. - 1773. Paumann fra Klement
 1754. Struppi fra Baltazar,
 1764. - 1765. Rottenbock fra Kuzma,
 1774. - 1786. Ebersdorfer fra Rupert,
 1766. Gaiger fra Damjan,
 1766. - 1767. Berger fra Remigije,
 1768. Schneider fra Blaž, magistar chyr.
 1769. - 1772. Schmid fra Izaija.¹⁹

Ovaj popis je u nekim godinama nepotpun. Razlog je u tomu, što provincijski rasporedi osoba (Tabula) nisu uvijek donosili i raspored braće pomoćnika. To posebno vrijedi za razdoblje od 1700. do 1740. U vrijeme cvata varaždinske samostanske rezidencije Svetoga Didaka kao nemoćišta i ljekarne kroz 23 godine odlikovao se kao bolničar brat Klement Paumann, po zanimanju postolar, koji je bolničarsku službu

¹⁹ P. Cvekan, 1978., 146

tako savjesno i s ljubavlju vršio, da ga poglavari nijesu mijenjali! On je u Varaždinu umro kao bolničar 19. 3. 1773.

Nakon dokinuća ljekarne 1772. nemoćište za braću je ostalo u Varaždinu i kroz 12 godina službu bolničara obavlja brat Rupert Ebersdorfer, koji je 17. 11. 1798. u Varaždinu umro.²⁰

NEMOĆIŠTE DANAS

Franjevcima, kao i mnogim ljudima, starački dani su određeni za bolest i potrebu za tuđom pomoći.

Varaždinski samostan je i danas taj koji prima bolesnu i onemoćalu braću iz provincije. Za njih je pripremljeno osam soba uređenih prema svim potrebama takvih bolesnika.

hodnici sa sobama u nemoćištu 2012. (foto B. T.)

²⁰ P. Cvekan, 1978., 147

Sobe su prostrane s bolničkim krevetima kojima se po potrebi može prići sa svih strana, a sanitarni čvor prilagođen i kupanju bolesnika u kolicima. Brigu o svojoj braći danas vodi brat Franjo, školovan na Visokom zdravstvenom učilištu, prije njega bio je zaposlen civil. Medicinsku skrb ostvaruju u varaždinskoj bolnici, odnosno liječnici i dolaze u samostan. Nemoćište raspolaže i pomagalima potrebitim za rehabilitaciju. Poštujući intimu bolesničke sobe, iste nisam slikao.

SAMOSTANSKA LJEKARNA JAVNOG ZNAČAJA

Podataka o radu samostanske ljekarne prije izgradnje zgrade nemoćišta s ljekar-nom nema. U rasporedu braće (Tabule) također nema upisanih dužnosti ranarnika, a kako su dva požara jako uništila samostan postoji vjerojatnost da je dio dokumenata uništen.

Kako Pravila reda propisuju brigu za bolesnu braću, vjerujem da su i varaždinski franjevci u svom samostanu imali brata ranarnika, sobu za nemoćne i barem kutiju s lijekovima.

Opći sabor Franjevačkog reda u Valaloidu odlučio je 1593. da se u samostanima uspostave i ljekarne. Od samostanskih starješina traži da pozove mjesnog ljekarnika da marljivo dolazi u nju i obavli pregled je li ljekarna dovoljno opskrbljena, je li sa-mostanski ljekarnik dovoljno osposobljen za svoj posao, obavlja li dobro svoj posao, čini li ili dopušta da drugi rade što je zabranila Crkva i da li troškovnik nabavljenih i potrošenih lijekova pregledavaju samostanski starješina sa svojim savjetnicima i zatim o tome izvještavaju provincijala kad on dolazi u kanonski pohod. U brigu za bolesnike spadalo je također omogućiti onima, kojima su to savjetovali liječnici, poći u toplice. No, ponekad su bolesnici tražili toplice i neovisno o savjetu liječnika; takvima to starješine nisu bile dužne osigurati.²¹

U varaždinski samostan 1678. dolazi brat Maksimilijan Korsicski, apotekar, i odmah počinje raditi.

Ovako je p. Paškal Cvekan zapisao njegov put prema ljekarniku i franjevcu:

"...Iz jednog sačuvanog računa u varaždinskom samostanskom arhivu s nad-nevkom 1. 4. 1669. vidljivo je da se u Varaždinu nalazi ljekarna, koju vodi ljekarnik Karlo Sardena...

...I bila je tada jedina gradska ljekarna.

Kod Sardene je radio kao pomoćnik (spomenuti spis navodi: ... in servitio meha-nieo existons)...neki Ivan Đuro Korsicsln, koji je izvanredno napredovao u ljekarničkom umijeću. Okolnosti govore, da je Sardena bio već u godinama i bez nasljednika u ljekarništvu, jer je svoju ljekarnu predao Korsicskom »s obavezom, da samostanu godišnje daje kamate«...

²¹ E. F. Hoško, 2011., 403

...Ovo bi moglo značiti, da je ljekarnu od Sardene kupio do duše Korsicski novcem koje mu je posudio samostan, jer je za taj novac samostanu godišnje plaćao određene kamate. No, sposobni Đuro Korsicski je za godinu dana vodeći kupljenu Sardeninu ljekarnu tako dobro poslovaao, da je za godinu dana isplatio i glavnice i kamate.

Kad je na taj način Korsicski 1676. apoteku Karla Sardene zadobio kao svoje vlasništvo, odlučio je stupiti u franjevački red i postati franjevcem bratom pomoćnikom. Sav inventar ljekarne Korsicski je iz Sardenine ljekarne prenio u samostan i pohranio u prostoriju uz crkvu, to jest na mjestu današnje kapele Svetoga Josipa, koja u to vrijeme (1676.) nije još bila spojena s crkvom i služila je kao spremište za crkvene stvari...

...S dvadeset i osam godina stupio je u franjevački red, obučen je 1. siječnja 1677. i dobio redovničko ime Maksimilijan u Remetincu, gdje je 1. siječnja 1678. položio zavjete i kao franjevac došao u Varaždin.

Za vrijeme Korsicskova boravka u Remetincu stvari ljekarne su mirovale u spomenutoj sobi (kapeli Sv. Josipa — danas) i čekale na povratak Korsicskog, koji je početkom 1678. mogao započeti i stvarno započeo s ljekarničkom praksom u samostanu. Da li je to bilo u današnjoj kapeli Sv. Josipa (vjerojatno) ili negdje drugdje u prizemlju samostanske zgrade, ne može se reći, jer zapisa nema. Značajno je, da je ljekarna radila, jer sačuvani spis o postanku i djelovanju apoteke piše, da je brat Maksimilijan »ljubavljui marom prema bolesnicima predobio stanovnike cijele kraljevine: plemenitaše i neplemenitaše, da su mu davali ne samo bogatu milostinju (ampla eleemosina) nego su pomno poradili i za prikladno gradsko zemljište, na kojemu bi se sagradila zgrada apoteke«...

...Grad Varaždin i okolica nisu tada imali ljekarnu, jer je ljekarna Karla Sardene bila jedina. Svima je bilo stalo da Korsicski otvori ljekarnu, koja bi služila ne samo za potrebe braće u franjevačkom samostanu, nego i za potrebe građana i ostalih stanovnika varaždinske županije.

I p. Paškal Cvekan piše:

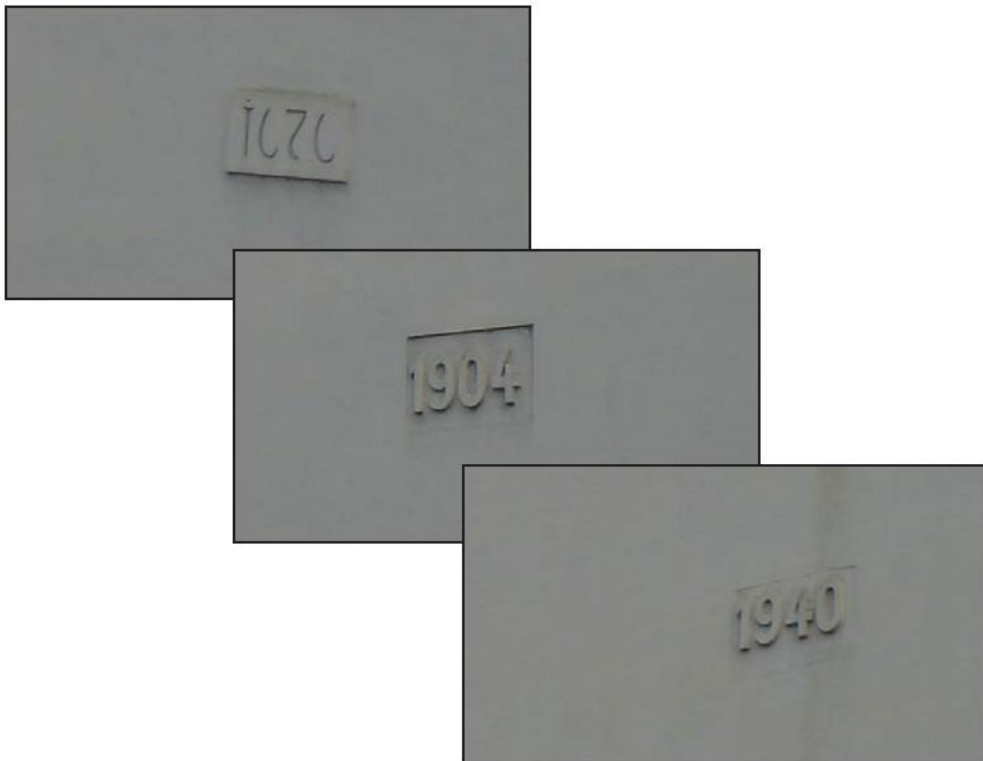
"...Uvjet za davanje tog zemljišta bio je, da u podignutoj zgradi otvorena ljekarna bude javnog značaja, da služi ne samo samostanu (nemoćištu) nego i građanima...

...Ponudeni uvjet za otvaranje samostanske ljekarne javnog značaja franjevci su prihvatili. Samostanu je dodijeljeno zemljište sa zapadne strane samostana na kojemu i danas stoji trokatna zgrada samostanskog nemoćišta i ljekarne, a podignuta je zalaganjem i rukovodstvom brata Maksimilijana Korsicskog uz obilnu pripomoć dobročinitelja od 1678. do 1683..."

Zgrada ljekarne i nemoćišta bila je do 1683. izgrađena i prostor apoteke tražio je različiti inventar, pribor - instrumente. Za sve to fra Maksimilijan nije imao dosta sredstava.

"...Zbog toga je provincijska uprava odredila »da križevački samostan priteče u pomoć s 1500 forinti, koje je 1685. stvarno i položio. Od te glavnice apoteka je križevačkom samostanu s naslova kamata davala djelomično lijekove, a djelomično u novcu.²²

²² P. Cvekan, 1978., 147-148

godine gradnje-dogradnje zgrade rezidencije s nemoćištem i ljekarnom (foto B. T.)

Za posuđeni novac varaždinska je ljekarna kroz dvadesetak godina dužna podavanja križevačkom samostanu gotovo redovito davala. No, kad je kroz sedam godina sva ta podavanja uskratila radi teških uvjeta u samostanskoj ljekarni u Varaždinu, nastao je spor, koji je prema svjedočanstvu provincijske uprave 22. 4. 1716. konačno riješio o. Celestin iz Milana, generalni vicekomesar tako, da je varaždinsku ljekarnu oslobodio i od kamata i od vraćanja posuđene glavnice, jer da to nije u skladu s duhom Reda. Obveznicu na 1000 imperijala križevački samostan će predati ocu Provincijalu, a ovaj će znati, što treba učiniti...

...Osnivačem i prvim ljekarnikom varaždinske samostanske ljekarne javnog značaja s pravom se smatra Kosicskog, brata Maksimilijana, jer je on svojom ljekarničkom sposobnošću kao ljekarnik i svojom ljubavlju kao franjevac osvojio odgovorne ljude grada Varaždina, da mu dodijele zemljište, pomognu podići zgradu i da samostanska ljekarna postane javna ustanova i do svoga zatvaranja 1772. nosi trajno naslov prve ljekarne u gradu...

Brat Maksimilijan Korsicski uspješno vodi samostansku ljekarnu do 1695. godine, kad sa 46 godina života iznenada umire 13. kolovoza u Ormožu.²³

²³ P. Cvekan, 1978., 148

U ljekarni nastavlja s radom učenik brata Maksimilijana, brat Antun tada još klerik, koji nakon ređenja nastavlja s radom do 1699.

Nakon dokinuća ljekarne 1772. nemoćište za braću je ostalo u Varaždinu i kroz 12 godina službu bolničara obavlja brat Rupert Ebersdorfer. Umro je 1798. u Varaždinu.

Zatvaranje samostanske javne ljekarne p. Paškal Cvekan opisuje ovako:

"Ako je 1678. započela javno djelovati samostanska franjevačka ljekarna u Varaždinu, trebala je 1778. proslaviti stogodišnjicu svoga postojanja, što i se s pravom dolikovalo i kao vanjski znak zahvalnosti i očekivalo. To se međutim nije dogodilo. Jednim potezom pera hrvatskoga bana Franje Nadazda 7. 11. 1772. samostanska se ljekarna mora zatvoriti i prestati javno djelovati. Učinjeno je to, piše Nadazd kao ban, jer to određuje carska vlast iz Beča. Hladnokrvno, ali ipak neshvatljivo. Franjevačka se ljekarna mora zatvoriti, premda se u to vrijeme u Varaždinu nalazi samo još jedna apoteka, to jest Illingova.

... Varaždinski gradski oci se nisu zauzeli za samostansku ljekarnu onako kao što su to 1775. učinili predstavnici grada Križevaca za franjevačku ljekarnu u svome gradu i uspjeli je spasiti. I kad se danas postavlja pitanje: gdje je namještaj i sve ostalo iz te samostanske ljekarne u Varaždinu? — odgovor je jednostavan — propao je i rastepao se, jer su tako htjeli gradski oci, a ban Nadazd potpisao dekret. Franjevci nisu imali dovoljno vremena, da nađu kupca ljekarnika. Sačuvali su samo medicinske i ljekarničke knjige, koje se nisu mogle razbiti i istrošiti. Sačuvali su i prostor svoje ljekarne u prizemlju dvorišne zgrade Rezidencije, koja je oslikana freskama (Ranger),

oštećene Rangerove freske danas u prostoru bivše ljekarne, koji je nedavno vraćen samostanu

jer su 1796. u tu prostoriju smjestili svoju samostansku knjižnicu. Izgovor, da je samostanska ljekarna u Varaždinu morala biti zatvorena, jer franjevci nisu imali osposobljenu braću ljekarnike, ne stoji. Ladislavska je provincija osposobila brata Blaža Schneidera, koji je u Budimu položio ispit iz medicine i postao magister kirurgije, a položio je i državni ispit te postao »magister pharmatiae«, no to ipak nije ništa pomoglo, a da križevačka ljekarna 1972. ne prijeđe u svjetovne ruke, jer je to gradski magistrat onda pomogao i da u Virovitici do svoje smrti 1815. uspješno vodi virovitičku samostansku ljekarnu. Jednako vrijedi i za brata Gabrijela Jakopovića iz Biškupca, koji je također

diplomirani magister kirurgije i farmacije i do 1825. vodi samostansku ljekarnu u Segezdu (Mađarska)."²⁴

Stogodišnje postojanje samostanske ljekarne u Varaždinu, činjenica je, koja svjedoči da su franjevci u Varaždinu bili djelatni čimbenici i kao zdravstveni radnici.

POPIS FRANJEVACA APOTEKARA U SAMOSTANU VARAŽDIN

1678. - 1695. KORSICSKI fra MAKSIMILIJAN,	apotekar
1696. - 1697. UTRIN p. ANTUN	klerik apotekar,
1697. - 1699.	pater apotekar,
1692. - 1699. GARTNER p. IVAN KRSTITELJ	apotekar, Varaždin,
1714. - 1722. WUNDSAM p. BONO	pom. ljekarnik javne ljekarne,
1722. - 1725.	glavni ljek. samostanke ljek.,
1715. - 1722. PUCHER fra DAMJAN	apotekar javne apoteke,
1722. - 1725.	pomoćni apotekar samostanske
	apoteke,
1725. - 1727.	apotekar,
1730. - 1735. VENDT fra DAMJAN	apotekar,
1734. FRAUENDIENST p. WOLFGANG	apotekar,
1736. - 1753.	apotekar, (direktor ljekarne)
1731. - 1732. STEIN p. BRUNO	pater apotekar,
1735. - 1737.	pater apotekar,
1740. - 1741. BEGSCHEIDER fra SEBASTIJAN	kirurg,
1740. - 1741. KOPRIVA fra JAKOB	pomoćni apotekar,
1745. - 1746. HÖHER p. SAMEUL	pater apotekarski praktikant,
1746. - 1749. GERBER fra BONIFACIJE	apotekar,
1742. - 1744. BRUNNER fra RUDOLF	apotekar,
1749. - 1750. PIEZL p. GERVARIJE	pater apotekar,
1753. - 1754. SZUOBODA p. PROKOPIJE	pater apotekar,
1756. - 1757.	pater apotekar,
1754. - 1762. HIRSHL fra IVAN KRSTITELJ	apotekar,
1755. - 1757. DETTL fra. FIRMIN	apotekar,
1758. BÜX fra SIMON	apotekarski praktikant
1758. - 1768. LITTHORSZKY fra JOSIP	apotekar,
1761. - 1764. RUEDL fra ELZEARIJE	apotekar,
1768. - 1769. RÖTTENBÖCK fra KUZMA	apotekar,
1764. - 1768. HANAK fra IGNACIJE	apotekar,
1766. - 1767. GAIGER fra DAMJAN	apotekar,
1766. - 1767. BERGER fra REMIGIJE	apotekar,
1767. - 1768. SCHMIDT fra IZAJA	apotekarski pomoćnik,

²⁴ P. Cvekan, 1978., 151-152

1768.	SCHNEIDER fra BLAŽ	apotekar,
1769. - 1772.		apotekar u ljekarni javnog značaja,
1772. - 1775.		apotekar u samostanskoj ljekarni,
1777. - 1784.		apotekar u samostanskoj ljekarni,
1770. 1772.	PEOCHT fra ADALBERT	apotekar
	DEIBLER fra FILIP	apotekar

Osim braće, u ljekarni rade i civili školovani ljekarnici. Nakon p. Utrina Antuna franjevci uzimaju svjetovnog ljekarnika Plum Josipa, koji kao ljekarnik vodi ljekarnu i kao samostanski provizor od 1699. do 1703. Spominjani samostanski spis o radu ljekarne kaže, da je Plum preuzetu službu u samostanskoj ljekarni radio na svoju korist i s tako pribavljenim novcem napustio rad u Varaždinu, otišao je u Maribor i ondje podigao svoju ljekarnu.

Nakon Pluma samostansku ljekarnu vodi kao ljekarnik i provizor svjetovnjak **Josip Frolich**, koji je za vrijeme provincijalstva o. Maksimilijana Klarića, to jest između 1709. i 1712. preuzeo samostansku ljekarnu s određenim obvezama, kojih se nije držao. I Frolich je radio za svoju korist. Prikrivao je lijekove, odnosio je posteljenu i namještaj iz nemoćišta i onda je napustio rad u ljekarni. Radi nanesene štete u ljekarni i nemoćištu uprava Provincije predala je Folicu preko samostanskog sindika u Varaždinu sudu. Sud je trajao dvije godine, ali se od Frolicha nije moglo ništa dobiti.²⁵

Danas kada ovo pišem navršava se 240 godina od zatvaranja franjevačke javne ljekarne u Varaždinu, te neka ovaj tekst bude moj znak pažnje i zahvalnosti svoj braći ljekarnicima i ranarnicima samostana u Varaždinu.

Kako je grad Varaždin pun povijesnih znamenitosti, nadam se da će netko od kolegica i kolega posegnuti za literaturom i napisati nešto o povijesti varaždinskog ljekarništva u prošlom stoljeću. Moj poticaj je slika dijela starog namještaja iz ljekarne K' SALVATORU.

²⁵ P. Cvekan, 1978., 149

LITERATURA

Cvekan P, 1978., Djelovanje franjevacu u Varaždinu, Varaždin

Hoško E. 2011., Slavonska franjevačka ishodišta, Zagreb

G. Piasek i M. Piasek, 1981., Prilog povijesti Franjevačke ljekarne u Varaždinu, Farmaceutski glasnik, Zagreb, Vol..37, br. 12

Šimek M., 2006., Varaždinska županija, Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta, Zagreb

Tartalja H., 1961., Hospitalci u Hrvatskoj, Farmaceutski glasnik, Zagreb, br. 7-8

Tartalja H., 1967., Povijest ljekarništva u Varaždinu, SFDJ, Sekcija za bolničku farmaciju, II. savjetovanje, Varaždin

IZVORI

Arhivska građa iz ostavštine p. Paškala Cvekana